

Бардіна Н. В.,

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов та професійного спілкування
Міжнародного гуманітарного університетуЕМОЦІЙНА СКЛАДОВА ДИСКУРСУ АДВОКАТА ПЕРРІ МЕЙСОНА
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ Е. С. ГАРДНЕРА)

Анотація. У статті на матеріалі чотирьох романів Е.С. Гарднера проаналізовано особливості вербальних і невербальних засобів зображення в художнього текстів емоційних складових комунікації адвоката з усіма ключовими діями досудового слідства та судових засідань.

Ключові слова: художній дискурс, юрислінгвістика, емоції, англійська мова, Е.С. Гарднер.

Постановка проблеми. Український і російський термін «адвокат» походить від латинського *advocates* – «прикликаний», англійське «attorney at law» (у повсякденному мовленні «attorney») має старофранцузьке походження: «atorner < a- («to») + torner («turn»)», яке у свою чергу є калькою латинського *dēsīgnātus* – «той, що заміщує іншого». Як бачимо, обидва терміни мають схоже значення: «приликана особа, яка заміщує іншу». Це пов'язане ще з традиціями афінського судочинства, де взагалі кожна людина мала сама довести свою правоту в суді, проте дітям, жінкам, хворим було дозволено запрошувати фахівців – майстрів красномовства, які й захищали інтереси своїх клієнтів.

Традиційно в європейському розумінні адвокат мав бути насамперед ритором – майстром складати й проголошувати переконливі промови в суді. Вважається, що й досі основою англійської й американської юриспруденції є «Commentaries on the Laws of England» кінця XVIII століття, автором яких був відомий юрист, депутат парламенту У. Блекстон.

Автори українських сучасних підручників теж наполягають на тому, що найвідповідальніша частина діяльності захисника – промова на суді, підготовка якої має спиратися передусім на ретельне вивчення судових промов відомих правників, зразків майстерності володіння словом, володіння принципами риторики [1, с. 6–7].

Проте ж світ і наука давно змінилися, і дослідники, викладачі, звертаючись до практики минулого, використовуючи новітні методи аналізу мовлення, комунікації, мають створювати повні описи мовної поведінки адвоката не лише під час промови, а й протягом усього досудового слідства, попереднього слухання в суді. Це особливо важливо для англосаксонської системи судочинства, де центральне місце займає перехресний допит свідків.

Тому вважаємо, що звертання до дискурсу адвоката нової формації Перрі Мейсона – персонажа 88 романів видатного американського юриста, письменника Ерла Стенлі Гарднера – є **актуальним**, що відповідає сучасним тенденціям прикладної лінгвістики, зокрема юрислінгвістики, сугестивної лінгвістики, дискурсології.

Мета статті – виявити засоби зображення активізації емоційної складової маніпуляційної дискурсної системи адвоката Перрі Мейсона.

У своєму дослідженні ми вперше звернулися до аналізу художнього дискурсу як подвійно маніпуляційного (адвокат

маніпулює свідомістю учасників судового засідання, клієнтів, навіть своїх помічників, автор детективного твору маніпулює свідомістю читачів).

У попередніх наших розвідках було розглянуто деякі особливості перехресного допиту. Предметом дослідження цієї статті стали засоби зображення активізації емоційної складової маніпуляційної дискурсної системи. Об'єктом, відповідно, слугувала комунікація персонажа у взаємодії різних боків карної справи. Матеріалом було обрано 4 романи Е.С. Гарднера: «The Case of the Grinning Gorilla» (1952 p.), «The Case of the Screaming Woman» (1957 p.), «The Case of the Duplicate Daughter» (1960 p.), «The Case of the Blonde Bonanza» (1962 p.).

Виклад основного матеріалу. Образ Перрі Мейсона відображає власний досвід Гарднера, його погляди на сучасного адвоката.

Так, наприклад, роман «The Case of the Grinning Gorilla», написаний ще в 1952 p., розпочинається з викладення кредо Мейсона-Гарднера [2].

Перрі Мейсон заходить до свого кабінету, який традиційно прикрашений бюстом автора «Commentaries on the Laws of England», і з хлоп'ячим виразом на обличчі кидає на нього свого капелюха. На зауваження секретаря Делли Стрит, що «Blackstone is probably turning over in his grave», адвокат із посмішкою відповідає: «He's accustomed to it by this time. For the last fifty years lawyers have been scaling their hats at Blackstone's noble brow. It marks a period of transition, Della». «A couple of generations ago», Mason told her, «lawyers were stuffy people. They thrust a hand inside their coats while they declaimed oratorically. Busts of Blackstone adorned their offices. Then came a new and more flippant generation. Younger lawyers, who inherited the busts of Blackstone with sets of law books and office furniture, resented the stony-faced dignity of the old boy».

Розуміючи дискурс як «текст, занурений до життя» (дефініція Н.Д. Арутюнової), ми проаналізували цілісні ситуації, з яких було зрозуміло мету виклику певних емоцій адвокатом у співрозмовників, причини емоційних реагувань.

Було враховано, що це зображувальний дискурс, який містить вербальні описи вербальних і невербальних знаків (жестів, міміки, рухів) комунікантів; він є частиною зображеного слідства, судового засідання, частиною художнього дискурсу взагалі.

Уся комунікативна поведінка Перрі Мейсона містить ознаки маніпуляції, яка може бути як позитивною, так і негативною.

Маніпулювання як складний мовленнєвий вплив відрізняється від переконання й навіювання тим, що адресат усвідомлює зміст повідомлення, проте не може зрозуміти, як він дійшов певного висновку або певних дій.

Одним з основних прийомів маніпулювання є активізація емоцій. Ще Арістотель у «Риторикі» стверджував, що промо-

ва має бути передусім «гарною», логічні міркування при цьому відступають на другий план: істина, мовляв, сама по собі настільки могутня, що знайде собі шлях [3]. В античності риторика використовували як інструмент політики, впливу на громадян, керування суспільством. Із цього постає, по-перше, що більшість сучасних досліджень маніпуляції свідомістю побудовано на матеріалах політичних виступів, статей, реклами, тобто на класичному ґрунті риторики; по-друге, якщо логічний компонент у риторичі є другорядним, її не можна використовувати в діяльності адвоката, особливо в англосаксонській системі судочинства.

Тут варто згадати ще дві античні системи мовної майстерності, які переважно й застосовували в судах: діалектику та споріднену з нею софістику. Діалектика полягала у вмінні так формулювати запитання, на які співрозмовник мав би відповісти «так» або «ні», щоб крок за кроком дійти до істини. Софістика була основана також на системі запитань, проте з метою повністю заплутати опонента та примусити визнати навіть абсурдну ідею [4].

Перрі Мейсон використовує обидві системи, проте не нехтує основною тезою риторики – викликати емоції. Таким чином, мовна поведінка адвоката цілком відповідає сучасним дослідженням нейролінгвістики: викликаючи емоції, ми цим самим активізуємо праву півкулю головного мозку співрозмовника, чим гальмуємо роботу його лівої півкулі, що обробляє логічну, нестандартну інформацію [5].

Стратегію адвоката Перрі Мейсона добре зображено в шостій главі роману «The Case of the Blonde Bonanza»:

«A routine court hearing on Tuesday morning developed into a legal battle which ran over into the afternoon and it was three-thirty that afternoon before Mason checked in at his office».

«Hello, Della», the lawyer said. «What's new?»

«Mostly routine», she said. «How did the court hearing go?»

Mason grinned. «Things were looking pretty black and then the attorney on the other side started arguing with the judge over a minor point and the argument progressed to a point where there was considerable heat on both sides. By the time the hearing was finished the judge decided it our way».

«And what did you do?» she asked, with exaggerated innocence. «I suppose you just stood there with your hands in your pockets while the attorney and the judge were arguing».

«I tried to act the part of a peacemaker», Mason said. «I poured oil on the troubled flames».

Della Street laughed. «I'll bet you did just that».

По-перше, він не приховує використання софістичних прийомів, щоб привернути суддю на свій бік, при цьому визнає, що, прикидаючись миротворцем, підливав масло до вогню. По-друге, використання автором дієслів мовлення, що вказують на емоційне ставлення співрозмовників один до одного і до «рутинної» ситуації взагалі («grinned», «laughed»), відтворюють модель іронічного спілкування між адвокатом і секретарем.

Якщо проаналізувати всі ситуації спілкування Мейсона з Деллою, можна помітити, що він, якщо не хоче серйозно обговорювати деякі аспекти справи, часто вживає активізацію правої півкулі головного мозку помічницю як маніпуляційний засіб: посміхається, іронізує, обіймає, навіть цілує її, або замість відповіді на поставлене запитання запрошує разом поспішати, пообідати, повечеряти, випити вина (до речі, ще із часів Арістотеля відомо, що задоволення фізіологічних потреб також знижує

здатність до логічного мислення). Відомо, що Делла відверто закохана в Перрі, його ніжні імпульсивні рухи теж свідчать про певні почуття. Наприклад, у п'ятнадцятій главі «The Case of the Grinning Gorilla» описано сцену, де адвокат і секретар у ресторані шукають у булочках записки з прогнозуванням долі.

«Mason laughed. «What you're really trying to say, Della, is that you hope the fortune you picked out has a personal message to you».

Her face became a fiery red.

«Oh, I'm sorry», Mason said, quickly and impulsively reaching out to place his hand over hers».

Зміна кольору обличчя Делли вказали Мейсонові на те, що його сміх засоромив дівчину, і він не просто вибаченням, а імпульсивним торканням її руки означив своє тепле емоційне ставлення. Зауважимо, що сам Гарднер за два роки до своєї смерті одружився зі своєю секретаркою, яка була прототипом Делли Стрит.

Ці емоційно насичені стосунки треба враховувати під час перекладу романів Гарднера: звертання «you» треба перекладати як «ти», а не «Ви».

Подальші дослідження дискурсу виявили, що емоційні компоненти комунікації Мейсона мають певні закономірності. У розмовах із клієнтами та свідками на попередньому слідстві переважають заклики пригальмувати емоції («You sit tight»). Адвокат має бути впевненим у тому, що його клієнт каже правду, а емоційна складова свідчить про втрату рівноваги й може викликати сумнів у судді.

Дуже цікавим є епізод із роману «The Case of the Duplicate Daughter», де підозрювана Mrs. Gilman погодилася пройти випробування на поліграфі. Відомо, що ці детектори брехні реагують саме на зміну емоційного стану випробуваного. Проведене тестування стійко показувало бурхливу емоційну реакцію на таке просте запитання: «Are you the mother of a daughter named Glamis?». Було висунуто припущення, що Глеміс не є її донькою, проте Перрі Мейсон, спираючись на логічний аналіз і впевненість, що його клієнт не бреше, припустив, що існує дві доньки-близнючки, одну з яких мати віддала до іншої родини, що й вирішило справу. Цей епізод буде дуже корисливим для підготовки юристів і лінгвістів-прикладників: емоційна реакція випробуваного на детекторі брехні повинна мати логічний аналіз.

У комунікації під час досудового слідства зі свідками, які не викликають симпатій адвоката, він поєднує підкреслену логічність з емоційними знаками. Насамперед це посмішки, проте не такі лагідні, як Деллі, а саркастичні. Наприклад, роман про горилю містить найбільшу вказівку на саркастичні посмішки Мейсона, які цілком відповідають назві роману «The Case of the Grinning Gorilla» і створюють оригінальну цілісність художнього дискурсу, який неможливо адекватно перекласти:

«What?» Hardwick exclaimed.

Mason grinned. «I don't feel that grateful».

Логічне акцентування висловлювання, що відображено курсивом у тексті, може викликати несподівану емоційну реакцію супротивника. Наприклад, у главі 5 роману «The Case of the Blonde Bonanza» Мейсон у розмові з потенційним супротивником зауважує, що героїні потрібно звернутися до ще одного адвоката. Далі дискурс будується таким чином: «There is nothing to be gained by consulting an attorney», Boring said, «and there is, of course, the extra time, trouble and expense involved».

«My time, your trouble, your expense», Mason said.

Boring's smile seemed to reflect genuine amusement».

Найбільший інтерес у літературознавчих описах романів Е.С. Гарднера привертає проведення судових слухань, при цьому перехресні допити вважають найнуднішими. Проте, розглядаючи ці складові художнього дискурсу в системі, легко зрозуміти, що саме ці епізоди створюють ефект поєднання логіки з комізмом, суттєво впливають на читача, готуючи його до розв'язки. Під час судових слухань Перрі Мейсон поводить підкреслено спокійно, хоча, як свідчать його перемови з помічниками в перервах, він є досить знервованим. Саме цей спокій дратує його опонента (прокурора), який змінюється в обличчі, вскакує, кричить, що викликає лише поблажливу посмішку в судді та його погляди з повагою на адвоката. Саме цим особливостям дискурсу буде присвячено нашу наступну статтю.

Висновки. Сучасні тенденції лінгвістики обумовлюють нові підходи до аналізу художніх дискурсів. Детективні романи Е.С. Гарднера надали можливість, по-перше, поглянути на кримінальну художню літературу як на подвійний маніпулятивний дискурс: автор маніпулює свідомістю читача, а головний герой – адвокат нового покоління – маніпулює свідомістю майже всіх, хто його оточує. Звернувшись до активізації емоцій як до однієї з найголовніших складових сугестії, ми виявили, що Перрі Мейсон (відповідно, Е.С. Гарднер) використовує різні знаки (вербальні та невербальні) для формування певного стану свідомості різних персонажів: із секретарем найчастіше це іронічні зауваження, посмішки, лагідні дотики; стосовно клієнтів і свідків, залежно від їхньої відвертості та стадії розслідування, адвокат вдається до прямих закликів зберігати спокій або, навпаки, відверто глузує, навіть шкіриться; найбільшу насолоду надає Мейсонові відверте знущання над прокурором під час перехресного допиту, приховане за стандартними юридичними формулами.

Це дослідження, сподіваємось, може бути корисним під час вивчення маніпулятивних художніх дискурсів, а та-

кож у навчальному процесі юристів і в роботі практичних психологів.

Література:

1. Молдован В.В. Судова риторика : [навчальний посібник] / В.В. Молдован. – К. : Кондор, 2006. – 328 с.
2. Perry Mason, by Erle Stanley Gardner, seven complete novels. – New York : Avenel Books, 1979. – 821 p.
3. Аристотель. Риторика / Аристотель [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lib.ru/POEEAST/ARISTOTEL/ritoriki.txt_with-big-pictures.html.
4. Бардина Н.В. Античная матрица нашей души : [монография] / Н.В. Бардина. – О. : Астропринт, 2009. – 288 с.
5. Якобсон Р.О. Избранные работы / Р.О. Якобсон. – М. : Прогресс, 1985. – 455 с.

Бардина Н. В. Эмоциональная составляющая дискурса адвоката Перри Мейсона (на материале романов Э. С. Гарднера)

Аннотация. В статье на материале четырёх романов Э.С. Гарднера проанализированы особенности вербальных и невербальных средств изображения эмоциональных составляющих коммуникации адвоката со всеми ключевыми деятелями досудебного следствия и судебных заседаний.

Ключевые слова: художественный дискурс, юрислингвистика, эмоции, английский язык, Э.С. Гарднер.

Bardina N. The Emotional Component of Discourse of Advocate Perry Mason (on the material of E. S. Gardner's novels)

Summary. In this article, on the material of four novels of E.S. Gardner, the author analyses the specifics of verbal and non-verbal means of description (in a fictional text) of the emotional components of communication of an advocate with all key participants of a prejudicial inquiry and a judicial session.

Key words: fictional discourse, legal and forensic linguistics, emotions, English language, E.S. Gardner.